
Ocene in poročila

Marko Zajc, *Kje se slovensko neha in hrvaško začne: slovensko hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja*. Modrijan, Ljubljana 2006, 391 strani, ilustrirano.

Izid knjige mladega zgodovinarja dr. Marka Zajca z naslovom *Kje se slovensko neha in hrvaško začne* in s podnaslovom *Slovensko hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja* bi lahko pospremili z besedami "ravno ob pravem času". Ob za danes zelo pomenljivem naslovu, ko je vprašanje slovensko-hrvaške meje še kako aktualno; razmejitvev oziroma določitev meje med narodom pa navkljub prizadevanjem slovenskih kot tudi hrvaških politikov še naprej ostaja nedorečena; neresna meja - gre za mejo na morju oziroma v Piranskem zalivu - sproža obmejne konflikte, slabo voljo ljudi na obeh straneh meje in občasno zaostrene medsosebske oziroma meddržavne odnose, bi marsikdo utegnil pomisliti, da omenjeno delo prinaša odgovor na leta trajajoč problem v slovensko-hrvaških odnosih. Toda Zajc ne ponuja magične formule kje zgodovinsko gledano potegniti najbolj pravšnje mejo, temveč bralcu omogoča, da na bolj jasen način dojame aktualne dogodke in mu razkriva vzroke za današnje kot tudi pretekle "razmejitvene" konflikte.

Avtor se je s tem vprašanjem ukvarjal vse od leta 2001, ko je na Inštitutu za narodnostna vprašanja nastopil delo mladega raziskovalca. Knjiga je nekoliko razširjena in poglobljena doktorska naloga z naslovom *Slovensko-hrvaški odnosi s posebnim ozirom na hrvaško mejo 1830-1918*. To in pa podnaslov knjige povesta, da je časovno težišče dela postavljeno v zadnje stoletje habsburške monarhije, obravnava pa vprašanje slovensko-hrvaške razmejitve v času izoblikovanja modernih nacionalizmov od skorajšnjega programa Zedinjene Slovenije do oblikovanja samostojne južnoslovanske države - Kraljevine SHS.

Pričujoče delo razkriva zanimivo predzgodovino tvorbe ideoloških meja med Slovenci in Hrvati v času oblikovanja obeh modernih narodov. Pravzaprav sta hkrati potekala dva vzporedna procesa: oblikovanje hrvaškega in slovenskega naroda in nastajanje narodnostno-etnične meje med Hrvati in Slovenci.

Knjiga *Kje se slovensko neha in hrvaško začne* je torej hkrati knjiga o slovensko-hrvaški etnični meji, pa tudi knjiga o procesu oblikovanja obeh narodov, saj je oboje med seboj najtesneje povezano oziroma je o njima nemogoče ločeno govoriti. Posledice razlik nacionalnih integracij so se v času obstoja habsburške monarhije nenehno kazale, pojavljajo pa se še danes. Treba je povedati, da o slovensko-hrvaški meji v tem času ni moč govoriti z današnjega zornega kota, saj slovensko-hrvaške meje v času habsburške monarhije v državno-pravnem smislu ni bilo; o njej se v tem obdobju lahko govori le v etničnem in jezikovnem smislu. Za razliko od hrvaškega nacionalnega gibanja, ki je izhajalo iz državno-pravne tradicije in se je opiralo na teritorialno-historično načelo, je pri slovenskem nacionalnem oblikovanju glavno vlogo imelo oblikovanje jezika in se je upoštevalo naravno-pravno načelo. Zgodovinsko gledano, smo se Slovenci, kot se tudi še danes, najraje identificirali skozi kulturo.

Avtor je največ pozornosti usmeril na "meje v glavah" oziroma na pojmovanje slovensko hrvaških razmerij oziroma na pojmovanje razmerij med slovenskim in jugoslovanskim. Kot rdeča nit se skozi knjigo zrcali ugotovitev, da so se tvorci slovenske nacionalne ideologije, čeprav so se slovenske individualnosti zavedali tudi najbolj goreči zagovorniki stapljanja Slovencev z "brati na jugu", "zamejevanju" s Hrvati izogibali iz zavesti o slabem geopolitičnem položaju. Te ločnice niso definirali zato, ker so tako v ideološkem smislu slovenski prostor razširili; hkrati pa se od sosedov na jugu za razliko od sosedov na severu in zahodu niso počutili ogrožene, temveč jih je v nasprotju z njimi vezalo krvno sorodstvo, vzajemnost in prijateljstvo. V ideološkem smislu pa Slovenci Hrvatom in Srbom nikakor niso bili tako pomembni kot obratno.

Vsebinsko je študija pregledno strukturirana v 12 poglavij, le-ta pa se nadalje členijo na več podpoglavij oziroma podtem. Avtor v pretežnem delu, do osmega poglavja, sledi kronološki liniji; od osemdesetih let 19. stoletja do prve svetovne vojne pa se je zaradi širine raziskave moral omejiti. V omenjenem obdobju se je odločil izpostaviti dva fenomena, ki sta imela največji vpliv na dojetje slovensko-hrvaške meje: "alpsko hrvaštvo" in neolirizem.

Znanstveni aparat, ki je ustrezen in obsežen, in vsebina dela razkrivata, da je avtor črpal v svoji raziskavi iz arhivskih virov, obsežne domače in tuje literature, statističnih pregledov ljudskih štetij, zakonodaje, tiskanih šolskih poročil, stenografskih zapiskov. Za obravnavano obdobje (1830-1918) je pregledal tudi časopise in revije. Knjigo dopolnjuje obsežen indeks osebnih imen. Številne fotografije, ki prikazujejo predvsem portrete slovanskih filoloških avtoritet pa delo bogatijo in poživljajo. Ostalo skrbno izbrano slikovno gradivo pa izpoveduje aktualno politično dogajanje. Razgibano ozemeljsko razmejevanje in mejne spore na satirično kritičen način komentirajo risbe akademskega slikarja Hinka Smrekarja in časopisne karikature. Delo dopolnjujejo tudi zemljevidi posameznih spornih območij in zemljevidi meja v različnih obdobjih. Odlika dela pa je vsekakor lep, tekoč, razumljiv in deloma humoren jezik. Pripoved je popestrjena s številnimi anekdotami in legendami ter podprta s številnimi odlomki iz korespondenčnih debat, časopisnih člankov in razprav. Kot zaokrožena celota delo kaže na kompleksnost vprašanja razmejitve.

Delo je uvedeno s poglavjem Kraljestvo slave, v katerem avtor navkljub časovni omejitvi z letom 1830, poseže tudi v 18. stoletje, predvsem pa v prvo polovico 19. stoletja oziroma na začetke razvoja oblikovanja nacionalnih zavesti in tako obravnava v celoti viharo 19. stoletje. Le tako je lahko v celoti zaobjel dimenzijo slovensko-hrvaških odnosov. Pripoved začenja s Herderjevimi idejami o jeziku kot socialnem fenomenu skozi katerega se genij naroda najbolj zrcali. Nadaljuje z razpravami slavističnih avtoritet, v katerih so učenjaki o meji med slovenskim in hrvaškim elementom v dobi razvoja modernih nacionalnih zavesti razpravljali v kontekstu širših razprav o slovanstvu in slovanskih jezikih oziroma narečjih. Slavistika, ki je bila še v povojih, je slonela na prepričanju o enem slovanskem jeziku z več narečji. Spoznamo stališče Josefa Dobrovskega, "očeta slovanske filologije"; Kopitarja in njegovo karantansko-panonsko teorijo, do katere so ga privedle postopne podrobne raziskave. Če je še leta 1808 v svoji slovnici upošteval po Dobrovskem razdelitev južnoslovanskih narečij na dve jezikovni veji - ilirsko in hrvaško, kamor so spadali tudi Vindi/Slovenci - je že leta 1809 v pismu Zoisu trditve Dobrovskega postavil na glavo in južnoslovanski prostor razdelil na dve

glavni narečji: južno in panonsko. Južno narečje bi v skladu z Dobrovskim lahko poimenovali za srbskega, severnega/panonskega pa za slovenskega. Dobrovsky in Kopitar, ki sta se v osnovnih potezah strinjala, sta bila prepričana, da spadajo provincialni Hrvati in Slovenci k eni jezikovni skupini. Razhajala sta se v poimenovanju te skupine in v interpretaciji zgodovine južnoslovanskih narodov. Kopitar, ki je v karantansko-panonski teoriji južne Slovane razdelil na dva jezika: na sloveno-srbskega oziroma ilirskega in na slovenskega/nemško "windisch", je k slednjemu prišteval Kranjce, Korošce, Spodnje Štajerce, provincialne Hrvate in prebivalce zahodne Ogrske. Jedro te teorije pa je prepričanje o kajkavskih Hrvatih kot "etnografskih" Slovincih. Zajc popelje bralca skozi različne koncepte slavističnih avtoritet v predmarčni dobi, ki so bistveno vplivale na pojmovanje slovensko-hrvaških razmerij in mu omogoča, da se seznanj z raznimi oblikami jezikovnih, kulturnih in političnih konceptov ideološkega razmejevanja v južnoslovanskem prostoru. Avtor poda koncepte/zamisli o relacijah med slovenskim in hrvaškim jezikom in o razliki med slovenskim in hrvaškim etnosom. Tu so predstavljena poleg že omenjenih jezikoslovcev tudi mnenja Vodnika, Šafárika in Kollarja.

V drugem poglavju se v okviru slovensko-hrvaških razmerij seznanimo z ilirizmom, ki je kljub panslavistični osnovi bil predvsem hrvaško nacionalno gibanje. Ilirizem tudi ni imel tradicije, pojem ilirizem se je uporabljalo za preseganje razcepljenosti hrvaškega jezika; po prenehanju turške oblasti v Slavoniji je namreč prišlo do razkola med slavonskimi štokavci in kajkavci v "civilni" Hrvaški. Tu Marko Zajc predstavi ilirizem od Ljudevita Gaja - tvorca osnovnih potez hrvaške integracijske ideologije, ki je v tridesetih letih 19. stoletja Hrvate, Slovence, Srbe in Bolgare imenoval za južne Slovane, katerim je pripisal ilirsko poreklo, teritorij imenoval Ilirija, jezik pa ilirsko narečje; 1830 pa je južnoslovansko pleme velikega slovanskega naroda razdelil na tri podplemena: slovensko, hrvaško, srbsko; po istem ključu južno slovanska narečja na podnarečja do Draškovićeve Disertacije in privržencev ilirizma na Slovenskem. Slovenski ilirizem - fenomen, katerega predstavniki niso tvorili homogenejške skupine - je zastopala razbita mreža posameznikov zbranih okrog Stanka Vraza in Danice ilirske.

V tretjem poglavju je avtor največ pozornosti posvetil osvetlitvi vprašanja individualnosti slovenskega naroda in razmejitve med obema narodoma v političnih programih in časopisju v prelomnem obdobju, v času marčne revolucije, ko slovensko hrvaški odnosi preidejo na politično raven. Predstavi različne zamisli političnega povezovanja, ki niso bile zgolj posledica panslavistične in iliristične tradicije marčne dobe, temveč odraz politične situacije. Tako Slovencem kot Hrvatom je grozila nevarnost; Slovencem nemška, Hrvatom pa madžarska hegemonija, pa tudi italijanska v Istri, tedanjem ogrskem primorju in Dalmaciji. Obe nacionalni gibanji - hrvaško, ki se je opiralo na obe načeli - na naravno pravno in na historično, včasih bolj na enega, drugič na drugega in slovensko, pri katerem je veliko vlogo igral jezik, sta kazali težnje po tako političnem kot tudi po jezikovnem povezovanju. Obe pa sta se med seboj prepletali. Iz pisanja v časopisih avtor ugotavlja, da so tako Slovenci kot tudi Hrvati v marčni dobi na eni strani želeli ohranjati narodno svobodo in individualnost, po drugi pa so se želeli povezovati v političnem in jezikovnem smislu.

V naslednjem poglavju avtor govori o slovensko hrvaški meji v času Bachovega absolutizma. Bralcu razgrne Miklošičeve filološke kriterije za razlikovanje med

Slovenci, Hrvati in Srbi. V to obdobje sodi tudi delovanje rodoljuba, pravnika, politika in geografa Petra Kozlerja, ki je slovenske dežele prvič prikazal na enem zemljevidu. Etnično mejo s Hrvati je iz več razlogov naslonil na štajersko mejo, čeprav je zapisal, da se tu meje ne da natančno določiti. Eden od njih je verjetno tudi politični, saj je Kozler verjel v slovensko-hrvaško vzajemnost. Meja s Hrvati na ideološko-nacionalni ravni zaradi etnične sorodnosti in politično-kulturnega sodelovanja ni zahtevala tako natančne določitve kot nemško-slovenska in italijansko slovenska/hrvaška meja. Kozler, ki je sprejemal Miklošičevo panonsko teorijo, je z določitvijo slovensko-hrvaške etnične meje izključil iz slovenske etnične zaokroženosti Belokranjce, Kostelce, Dolenjce jugovzhodno od ceste Kostanjevica-Krško. Vendar je imel kajkavske Hrvate za "etnografske Slovence".

Kozler je uporabljal izsledke vodje avstrijskih statističnih uradov Karla Czoerniga, ki je organiziral anketo o jezikovni pripadnosti prebivalcev monarhije. Čeprav podatki, ki so mu jih posredovali uradniki in ne prebivalci sami niso bili nepristranski, pa so po drugi strani bili zbrani v času, ko še niso bili v ospredju nacionalni problemi. Za avstrijske dežele so bili zbrani 1846. Z etničnimi razdelitvami so se poleg njih ukvarjali tudi drugi statistiki in etnografi: Joseph Hain, Pavel Josef Šafárik, Adolf Ficker. Največ težav so etnografi in statistiki imeli z Belo Krajino.

Filološki koncepti razdelitve južnih Slovanov pri Hrvatih in Srbih nam razode-nejo Karadžičevo jezikovno reformo, v kateri je skušal pojmovanje srbstva oddaljiti od pravoslavne tradicije in ga razširiti na vse južne Slovane s štokavskim narečjem ne glede na veroizpoved. Karadžičevi razdelitvi, po kateri je južne Slovane razdelil na Slovence-kajkavce, Srbe-štokavce, Hrvate-čakavce, je nasprotoval Ante Starčević. Po njegovem prepričanju naj bi bili Srbi zgolj "prosjački puk" za razliko od gospodujočih, vojaških in državotvornih Hrvatov. Karadžičeva polemika o srbstvu, hrvaštvu in slovenstvu je sprožila plaz filoloških konceptov. Njegov koncept sta podpirala koncept Bogoslava Šuleka in Gjura Daničića. Za razliko od slednjih pa je Ivan Kukljević zagovarjal filološko stališče o kajkavcih kot Slovencih, pri čemer se je skliceval na Miklošičevo teorijo, da bi hrvaštvo ubranil pred srbskimi napadi. Vendar si je kasneje premislil. Podobno stališče je imel tudi Franjo Rački (1858) v Narodnih novinah.

Spoznamo, da so bila znanstvenikom in književnikom v zvezi z razmejitvijo na liniji hrvaško-srbsko in s slovensko južno mejo problematična ista geografska območja kot statistikom in etnografom.

O slovensko-hrvaški meji in o filoloških konceptih razdelitve južnih Slovanov v petdesetih letih 19. stoletja so v času neoabsolutizma (t. i. Bachov absolutizem) razpravljali tudi v slovenskem in hrvaškem časopisju. Čeprav so slovenski narodni voditelji zagovarjali tezo o "slovenstvu" kajkavskih Hrvatov, niso postavljali političnih zahtev po teh ozemljih, prav tako niso zanikali obstoja hrvaškega naroda.

S časom ustavne dobe, s šestdesetimi leti 19. stoletja, se ukvarja avtor v petem poglavju. Bralca seznanja s političnimi razmerami v monarhiji, s propadom Bachovega absolutizma. V tem času se je hrvaško historično pravo razširilo na slovensko ozemlje; to obdobje pa je zaznamovala tudi množica nasprotujočih se nacionalnih idej. Razmahnilo se je politično delovanje na Hrvaškem in v slovenskih deželah, nov zagon pa je dobilo tudi nacionalno gibanje. Z naraščanjem nacionalne emancipacije so se istočasno prepletali tako historični kot naravno pravni koncepti. Pri

obeh narodih so se iz različnih razlogov ob različnih trenutkih pojavljali mešani koncepti. Na Hrvaškem je po izdaji oktobrske diplome v ospredje stopilo izražanje zgodovinske pravice do državnosti in ne zgolj pokrajinske avtonomije. Oblikovanje hrvaške državno pravne ideologije je že slonelo na moderni historiografiji. Do državnopravnega odnosa do Ogrske so se izoblikovale tri struje. V začetku šestdesetih let so nekateri na Hrvaškem zagovarjali sožitje naravnega in zgodovinskega prava. Pojem narod se pojavlja v sklopu dveh povezanih kategorij: prva je narodna individualnost, ki temelji na jeziku, običajih in načinu mišljenja, druga pa je historično-politična individualnost, ki se oblikuje tekom zgodovine vsakega naroda. Zgodovinar Franjo Rački je z dokazovanjem hrvaške samobitnosti skušal znanstveno upravičiti težnjo po razširitvi državnih meja na velik del slovenskega ozemlja. Razširitvi hrvaškega državnega prava na slovensko etnično ozemlje pa so pritrjevali Ivan Kukuljević, Josip Juraj Strossmayer, Ljudevit Vukotinović. Istega mnenja so bili tudi pravaši. Pravaška ideologa Ante Starčević in Evgen Kvaternik sta prikazovala ideal samostojne hrvaške države. Starčević je že leta 1852 izdelal tezo o "hrvaštvu" Srbov in Slovencev. Ante Starčević je imel Slovence za "alpske Hrvate", Kvaternik pa je zagovarjal tezo o Slovencih kot "noriških Hrvatih". Takšne ideje so zagovarjali tudi v hrvaškem časopisju. V času Belcredijeve smeri, ki je počivala na "historično-političnih individualnostih", so tudi pragmatično naravnani slovenski voditelji mrzlično iskali svojo zgodovino. Matija Mayar Ziljski je postavil lastni historični program "Kraljestvo Ilirije". Tvorci hrvaške narodnjaške ideologije so pozivali h književni enotnosti; do izraza so prihajale obče politične smernice jugoslovansko usmerjenega hrvaškega gibanja.

Avtor nas seznanja z različnimi pogledi prve polovice šestdesetih let glede problema individualnosti slovenskega jezika pri Slovencih in Hrvatih. Hrvaški voditelji so bili prepričani, da mora v toku približevanja slovenskega in hrvaškega jezika slovenski jezik za skupno stvar žrtvovati več. Od tega prepričanja je odstopal Franjo Kurelac, ki je zagovarjal umeten jugoslovanski jezik, v katerem bi bila zastopana vsa tri narečja. Njegovi jezikovni nazori so bili zaradi upoštevanja slovenskega jezika pri tvorbi bodoče jezikovne enotnosti blizu slovenskim intelektualcem. Oče slovenskega gibanja Janez Bleiweis je zastopal stališče o enem jugoslovanskem jeziku. Ostri in pronicljivi Fran Levstik, urednik Vilharjevega časopisa Naprej, pa je odločno branil individualnost slovenskega jezika. V hrvaškem tisku so hrvaški ideologi glede vprašanja južnoslovanskega jezika zagovarjali po večini idejo enotnega južnoslovanskega jezika, pri čemer bi se Slovenci sčasoma približali hrvaško-srbskemu jeziku. Čeprav so se pomena slovenskega knjižnega jezika zavedali in ga upoštevali, so ga kljub temu imeli zgolj za fazo, ki ohranja Slovence na poti do enotnega jugoslovanskega jezika. Z uveljavitvijo državnega dualizma (1867) pa se je meja med Hrvatimi in Slovenci še poglobila. (štajersko/kranjska-hrvaška meja).

S slovensko-hrvaškimi odnosi in mejo v sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja, z videnjem le-te v časopisju v omenjenem obdobju, se ukvarja avtor v šestem poglavju. Poglavje uvede z jugoslovanskim sestankom v Ljubljani 1870, na katerem so zgolj poudarili skupne interese vseh Jugoslovancev kot političnega dejavnika. Izpostavljen je bil tudi pomen usklajenega delovanja. Pokazalo se je tudi, da je bila slovensko hrvaška vzajemnost odvisna od zunanje-političnih razmer. Potem ko se je leta 1871 v francosko-pruski vojni začela napovedovati nemška zmaga, so se Slovenci kot je razvidno iz pisanja Slovenskega naroda, začeli obračati proti sose-

dom na jugu. O slovensko-hrvaškem povezovanju so razpravljali tudi v hrvaškem tisku. Zavzemali so se za slovensko-hrvaško povezovanje v okviru Ogrske, pri čemer jih je zaposlovalo vprašanje kako prilagoditi združitev Slovenije in Hrvaške dualistični ureditvi. O hrvaško-slovenski zvezi po jugoslovanskem srečanju decembra 1870 se je v Slovenskem narodu izrazilo mladoslovensko dožemanje slovensko-hrvaške razmejitve skozi pisanje zagrebškega dopisnika Ferda Kočevarja-Žavčanina. Politično središče bodoče jugoslovanske zveze je videl v Zagrebu, glede jezikovne združitve pa je bil prepričan, da morajo najprej biti politično poenoteni.

Čeprav se bralec s tezo o kajkavskih Hrvatih kot "Slovencih" sreča tudi že prej, pa je avtor tej tezi posvetil posebno problemsko poglavje. Iz sedmega poglavja je torej razvidno, da je bilo v sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja pri slovenskih publicistih razširjeno mnenje, po katerem so kajkavski Hrvati "etnografsko" Slovenci, "zgodovinsko" in "politično" pa Hrvati. Čeprav takšno prepričanje ni vključevalo slovenskih političnih zahtev, so vseeno takšni filološki koncepti pri hrvaški strani in pri tvorcih hrvaške narodnjaške ideologije vzbujali odklonilno mnenje.

Tako pristajanje Slovencev na hrvaško historično pravo kot slovenska očaranost nad hrvaškimi elementi državnosti, o katerih avtor govori v osmem poglavju, nista bila pojava osemdesetih oziroma devetdesetih let 19. stoletja, temveč tovrstni pojavi segajo v začetke ilirizma. Slovenci so zaradi majhnosti bili prepričani, da se morajo, če želijo ohraniti svojo narodnost na nekoga nasloniti. Avtor je poskušal v zvezi s slovenskim sprejemanjem hrvaškega prava odgovoriti na ključni vprašanji: ali so Slovenci s pristajanjem na hrvaško zgodovinsko pravo pristali tudi na sprejem hrvaške narodnosti in ali so v okviru hrvaške državnopravnosti želeli ohraniti svojo narodno individualnost. Predvsem pa ga je v okviru pojmovanja slovensko hrvaške razmejitve zanimalo, koliko se je upoštevala slovenska nacionalna posebnost.

V tem času so nekateri slovenski politiki in hrvaški pravaši spričo političnih razmer, v katerih sta se znašla oba naroda, simpatizirali. Zagovornik alpskega hrvaštva je bil zagotovo liberalni politik dr. Ivan Tavčar, ideji hrvaškega državnega prava za Slovence pa je pritrjeval tudi primorski publicist, liberalec Fran Podgornik, pri čemer je bilo zanj še vedno odločujoče načelo narodne avtonomije. V času ene izmed najhujših političnih kriz avstrijskega dela monarhije se je s pravaši začela povezovati tudi slovenska katoliška politična opcija. Vzajemnost in skupno delovanje se je še zlasti poudarjalo na Vseslovenskem in istrsko hrvaškem zboru v Ljubljani leta 1897, kjer so še zadnjič s hrvaškimi predstavniki sodelovali pripadniki obeh slovenskih meščanskih struj, in pa v letih 1911-1913. Pomembno vlogo pri povezovanju slovenskega političnega katolicizma in pravašev je igralo katolištvo. Slovenski politiki so želeli organizirati katoliško gibanje na Hrvaškem, saj so nekateri trdno verjeli v nacionalno-integracijsko moč krščanstva oziroma katolicizma.

V devetem poglavju Marko Zajc predstavi neoilirizem - idejo o zlitju slovenskega jezika s srbo-hrvaškim v novo književno enotnost - v zadnjih dveh desetletjih pred prvo svetovno vojno. Ideja, ki je bila prisotna od začetkov slovenskega nacionalizma, se je pojavljala kontinuirano in se je ob določenih zgodovinskih trenutkih izražala močnejše. Zavest o jezikovni sorodnosti, še zlasti z južnimi Slovani, je bila sestavni del slovenskega nacionalno integracijskega procesa, vlivala pa je tudi idealistično upanje v prihodnost.

V desetem poglavju so predstavljene osnovne poteze dogodkov med prvo

svetovno vojno, ki so razbili habsburško monarhijo. V času zaostrenih razmer so se razprave o meji med Hrvati in Slovenci umaknile in dale prednost vzajemnosti obeh narodov in zavezištvu, ki sta bila še kako aktualna. Nova skupna domovina, prva Jugoslavija je nakazala nove probleme. Avtor je izpostavil spremembo statusa nekdanje kranjsko/štajersko-hrvaške meje in odnos do slovenske individualnosti, ki je zaznamoval politične boje med jugoslovanskimi unitaristi in avtonomisti in vplival na dojemanje slovensko-hrvaške razmejitve.

V enajstem poglavju namenja Zajc pozornost značilnostim življenja ob meji, vplivom le-te na migracijske procese in poda primerjavo izseljevanja iz slovenskih dežel v hrvaške z izseljevanjem iz hrvaške v slovenske. Sicer pa ta problematika napoveduje nadaljnje raziskave, saj je večji del avtor posvetil pojmovanju slovensko-hrvaške meje.

Pripoved sklene z dvanajstim poglavjem, v katerem posebno pozornost posveča nedvomno najbolj spornemu območju na kranjsko-hrvaški meji - Žumberku. Bralcu na tem mestu predstavi vso kompleksnost tega vprašanja, ki je burilo duhove vse od 16. stoletja do konca prve svetovne vojne.

Delo, ki se bere kot burna polemika na temo slovensko-hrvaških razmerij in elementov v prelomnem obdobju kot je razvoj oblikovanja nacionalnih zavesti, različnih meja - jezikovnih, upravno-političnih, kulturnih, etničnih, kaže na različne koncepte in interpretacije tega vprašanja v različnih obdobjih. Ne gre se čuditi, da je delo, ki je povrh še duhovito napisano, zaradi razgrete aktualne politike in same tematike vzbudilo precejšnje zanimanje slovenske javnosti. Knjiga Marka Zajca, ki odmeva tudi v medijih, je nedvomno priporočljivo branje vsem (tako strokovnjakom kot "laikom"), saj prinaša bolj jasen in celovit pogled na pretekla kot tudi aktualna vprašanja glede slovensko-hrvaške razmejitve.

Marta Rendla

Roberto Todero, *Dalla Galizia all'Isonzo. Storia e storie dei soldati triestini nella Grande Guerra. Italiani, sloveni e croati del k.u.k. I.R. Freiherr von Waldstätten nr. 97.* Gaspari editore, Videm, 2006, 169 strani, ilustr.

Opus italijanskih knjižnih del, posvečenih prvi svetovni vojni in Trstu, je bogatejši za novo monografijo *Od Galicije do Soče : zgodba in zgodbe tržaških vojakov med Veliko vojno. Italijani, Slovenci in Hrvati c. kr. pehotnega polka št. 97 barona Von Waldstättna.* Prihaja izpod peresa tržaškega raziskovalca Roberta Todera, ki je v preteklosti objavil že več publikacij s tega področja. Predgovor je napisala Marina Rossi, prav tako avtorica več knjig o prvi svetovni vojni.

Delo prikazuje zgodbo o 97. polku, ki ga slovensko zgodovinopisje uvršča med "slovenske" polke avstroogrške armade. Glede na dejstvo, da je obsegal polkovni dopolnilni okraj, poleg širše Goriške, Istre in delno Notranjske, tudi Trst in okolico, si ga hkrati lastijo tudi Italijani tedaj avstrijske Primorske. Dokaz tega je dolg spisec del na to temo, ki so v zadnjih desetletjih izšla v Trstu, svojčas glavnem pristanišču stare države, oziroma kot poudarja avtor, po pomembnosti četrtem sre-